

Ege Coğrafya Dergisi, 15 (2006),61-71, İzmir
Aegean Geographical Journal, 15 (2006), 61-71, Izmir—TURKEY

KATILIMCI BİR KENTSEL KORUMA PROJESİ: İZMİR - KEMERALTI TARİHİ KENT MERKEZİ¹

A Public Participated Urban Conservation Project: İzmir – Kemeralti Historical City Center

Sibel ECEMİŞ KILIÇ

*DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 35160 Buca-İzmir
<sibel.ecemis@deu.edu.tr>*

Muhammed AYDOĞAN

*DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 35160 Buca-İzmir
<m.aydogan@deu.edu.tr>*

*(Teslim: 30 Haziran 2007; Düzeltme: 30 Ekim 2007; Kabul: 30 Kasım 2007
(Received: Jun 30, 2007; Revised: October 30, 2007; Accepted: November 30, 2007)*

Abstract

City, one of the main components of the geographical space, should be seen not only as a spatial concept, but also as a complex structure with its demographic and cultural attributes. Urban spaces evolve in time, as their social and economic attributes change along with the variation in structures of their production and consumption. The main target of urban conservation projects is sustaining urban culture and city identity by conserving some quarters of the city. These conserved quarters carry on the messages of past urban models that were more successful on human-nature interaction.

Kemeralti conservation project is a work which was produced for this purpose and which aims to pass İzmir's historical city center with its original quality to next generations by revitalizing it. Kemeralti Project is an original conservation plan in terms of its huge scale, delicately detailed analyses, application model and development model with public participation.

This paper aims to define the vision, objectives and targets of the project and to elucidate the application tools of the project. Another purpose of the paper is to make plan's vision clear to simplify application process and to suggest a course of action to other projects either in İzmir's Historic City Center or in similar areas.

Key words: Urban conservation, historical city center, revitalization project, Kemeralti

¹ DEÜ Mimarlık Fakültesi Döner Sermayesince üstlenilen Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı, sürecin farklı aşamalarında pek çok farklı kurum ve kişinin destek ve katılımlarıyla hazırlanmıştır. Bu süreç projede başından sonuna yeralan Prof. Dr. Tayfun TANER, Yrd. Doç. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ ve Ar. Gör. Muhammed AYDOĞAN tarafından koordine edilmiş ve tamamlanmıştır.

Öz

Coğrafi mekânın en temel unsurlarından biri olan kent, salt mekânsal bir olgu olarak değil, barındırdığı nüfusun kültürel yapısı ile kapsamlı bir bütün olarak düşünülmelidir. Sosyal ve ekonomik özellikleri, üretim ve tüketim yapısı ile kentsel mekân zaman içinde değişim göstererek farklı özellikler kazanmaktadır. Kentsel koruma projelerinin temel amacı bu bütün içinde bir bölümünün yaşatılmasıyla kent kültürünün ve kimliğinin devamlılığını sağlanmasıdır. Bu korunmuş alanlar geçmişte insan doğa etkileşiminde daha başarılı olmuş kent modellerinin mesajlarını günümüz kentlerine taşımaktadır.

Kemeraltı kentsel koruma projesi bu amaçla yürütülmüş ve İzmir'in tarihi merkezini yeniden canlandırarak özgün nitelikleri ile gelecek nesillere aktarmayı hedefleyen bir projedir. Kemeraltı projesi büyüklüğü, analiz çalışmalarının hassasiyeti, uygulama modeli ve halkın/esnafın katılımı ile geliştirilmesi gibi özellikleri nedeniyle özgün bir çalışmadır.

Bu makaleyle, geliştirilen bu projenin vizyonu, temel amaç ve hedefleri ve uygulama için önerdiği araçları ortaya konmak istenmektedir. Planın doğru kavranmasını sağlayarak uygulama sürecini kolaylaştırmak ve tarihi merkezin diğer parçalarında yürütülen ve benzer alanlarda yürütülecek projelere katkı sağlamak da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: kentsel koruma, tarihi kent merkezi, yeniden canlandırma projesi, Kemeraltı

Giriş

Ağırlıkları değişmekle birlikte doğanın insan ya da insanın doğa üzerindeki etkileri mekânsal farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. (Tümertekin & Özgüç, 2000) Coğrafyada mekânsal analiz ekonomik boyutun yanı sıra politika, tarih ve kültür boyutlarının eklenmesiyle zenginleşmiştir. 1980'ler sosyal teori ile coğrafyanın birbirine yakınlaştığı ve coğrafyanın sosyal bilimlerin merkezine yerleştiği dönem olmuştur (Işık 1994). 1980'lerin sonlarında, post-modern eleştiri, diğer sosyal bilimlerdeki değişiminde etkisi ile coğrafyada da ağırlık kazanmıştır. (Edward Soja-1989, Michael Dear-1988, Derek Gregory-1989 ve David Harvey-1989) Coğrafya alanında özellikle zaman-mekan ilişkisi ve kimlik tartışmaları üzerine yoğunlaşan bu eğilim, temelde genelleştirmelere ve bütünleştirme arzusuna karşı heterojenlik, biriciklik ve farklılık üzerine yaptığı vurgu ile tanımlanabilir.

Son dönemde, kimliğin politikleştirilmesi ve politik bir mücadele alanına dönüştürülmesi ile farklılıkları tanıyan bir demokrasi anlayışı ve mekânın bu farklılıkların ve kimliklerin temsil edildiği alan olarak görülmesi temelde savunulan görüşler arasındadır. Bu durumda mekân farklılıklarının oluşmasında, görülmesinde, gizlenmesinde katkıda bulunan; toplumun ve bireyin konumunda belirleyici olan; politik ve

ideolojik içeriğe sahip bir alan olarak tanımlanır (Ecemiş, 2004).

Bu çerçevede tarihsel mekân farklı dönemler boyunca var olan kimliklerin ve bu kimliklerin oluşturduğu kültürel birikimin görselleşmiş halidir. Dolayısıyla bu mekânların korunmasına ilişkin projeler sadece fiziksel mekânın korunması anlamında değil, geçmişten geleceğe doğru uzanan kültürel sürekliliğin sağlanması açısından da önemlidir. Bir yeri özgün ve farklı kılan geçmişten bu yana yaşanmışlıkla şekillenen mekânın kendisidir. Dolayısıyla bugün oluşturduğumuz mekânsal biçimlenmeyi sürdürürken, geçmişin mekânsal değerlerini de korumak o kentin geçmişten bugüne uzanan kimliğini de korumak anlamı taşıyacaktır.

Diğer yandan mekânın politik bir alan, mekânsal biçimlendirmenin ise bir politika yapma biçimi olarak tanımlanması; mekânı biçimlendirmeye yönelik projelere mülk sahipleri, kullanıcılar, sivil toplum örgütleri vb. kitlelerin katılımının sağlanması ile bu eylemlerin daha demokratikleştirilebileceği söylemlerini gündeme getirmiştir.

Bu makalede İzmir'in Tarihi Kent Merkezi Kemeraltı'na ilişkin koruma planı hazırlama işinin tüm bu gelişmeler ve tartışmalar ışığında nasıl ele alındığı ve nasıl bir projeye dönüştürülmeye çalışıldığı üzerinde durulmaktadır.

Kemeraltı'nın Güncel Tartışmalardaki Yeri

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, tarihi değerlerin kaybolması ve kentlerin gündün güne ayrılarak kimliksiz hale gelmesi, mekân ve kent üzerine düşünen insanların ortak kaygısı gibi görünmektedir. İzmir'de bu kaygı büyük ölçüde Kemeraltı Tarihi Kent Merkezine dönük olarak yoğunlaşmakta; kendini İzmirli olarak gören çoğu kişi bu bölgenin korunmasına katkı sağlamaya yönelik çok farklı niteliklerde projeler geliştirmektedir. Özellikle İzmir üniversitelerinin ilgili bölümleri için, bu bölgenin adeta bir atölye alanı olması, bu konudaki çalışmaların zenginliğini arttırmaktadır.

Yakın geçmişte bu mahiyetteki girişim ve çalışmaların sonucunda İzmir kamuoyunda, Tarihi Kent Merkezinin bütünüyle yeniden planlanması gerektiği görüşü oluşmuş ve bu görev 2000 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'ne verilmiştir. Gerek ülkemizde gerekse dünyadaki benzer alanlarda sürdürülen koruma çalışmaları incelenerek yürütülen bu çalışma sonunda tüm Kemeraltı Kentsel Sit Alanı için 1/5000 ölçekli plan ve strateji oluşturulmuştur.² Bu konseptte uygun olarak, çoğu İzmirlinin "Kemeraltı" olarak bildiği çarşı bölgesi ve çarşının güneyindeki konut alanlarının bir bölümünü içeren birinci etap alanının koruma imar planı hazırlanmıştır. 2002 yılının sonunda çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış olan plan, aynı yıl Konak Belediye Meclisi, 2003 yılı Ağustos ayında İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, ardından 2004 yılı Mart ayında İzmir Büyük Şehir Belediyesi Meclisi'nce onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Planın ilk etabının tamamlanmasının hemen ardından aynı kentsel sit alanı içinde kalan ve dokunun devamı olan ikinci etap planlama alanının (İkiçeşmelik Caddesinin doğusunda kalan ve en az çarşı bölgesi kadar kıymetli tarihi unsurları barındıran bölge) koruma imar planının hazırlanmasına yönelik çalışmalara Konak

Belediyesi Planlama Şefliğince başlanmıştır (Şekil 1).

Devam eden ikinci etap plan çalışmasının yanısıra yaşanan sosyo-ekonomik ve mekânsal sorunların yoğunluğu, bu bölgeyi sürekli olarak İzmir'in gündeminde tutmuştur. Buna rağmen katılım toplantılarında³ ve çeşitli basın organlarında ifade edilen görüş ve önerilerden, bu bölgenin geleceğine büyük ölçüde yön verecek olan (1/5000 ve 1/1000) ölçekli koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planlarının tam olarak anlaşılmadığı, birçok kararın ise yanlış anlaşıldığı görülmüştür. Bu çalışma ile Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı'nın (birinci etabının) hazırlanması sırasında hedeflenenler, planın diğer planlardan farklılaşan yönleri, geleceğe yönelik vizyonu ve bu vizyonu hayata geçirebilecek araçlara ilişkin önerilerinin özetlenerek aktarılması ile bu konudaki yanlış anlaşılmalara giderilmesi amaçlanmaktadır.

Kemeraltı Bölgesinin Sorunları ve Korumayı Gerekli Kılan Nedenler

İzmir kentinin binlerce yıllık geçmişinin izlerini taşıyan Kemeraltı, bu geçmişe ait kültürel tarihi ve arkeolojik değerleri birarada barındırmaktadır. (Ülker, 1994) İzmir kenti ticari hayatının her dönemde önemli bir parçası olmasının da ötesinde, kent kimliğinin başlıca unsurlarından biri olması nedeniyle, bölgenin bu kültürel birikimi yansıtmasını ve sürdürmesini sağlamak tüm kent yöneticilerinin ve halkının sorumluluğu olmalıdır.

Ancak ülke genelindeki kentleşme sürecinde İzmir'in de yaşadığı hızlı büyüme nedeniyle, bazı fonksiyonlar (otogar, adliye, depolama, imalat, konaklama gibi) yer değiştirerek merkezi boşaltmıştır. Birçok sanayileşmiş ülkede de benzerleri yaşanan "merkezin sanayisizleşmesi ve daha sonra metropolün merkezliğini kaybetmesi" (desantralizasyon) süreci (Thorns, 2004), Kemeraltı'nı İzmir'in ticari yükünü taşıyan bir ekonomik merkez olmaktan çıkarmış, çok

² 1/5000 ölçekli planın hazırlanması sırasında Büyükşehir Belediyesi Bünyesinde "Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü" adlı bir özel bölüm kurulmuş ve koruma amaçlı nazım imar planının yapımı Büyükşehir bünyesinde bu müdürlüğe sürdürülmüştür.

³ 26.07.2005 tarih ve 26887 sayılı resmi gazetede yayınlanan "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğin" 6. madde f bendi doğrultusunda hazırlanmakta olan Koruma Planı çalışmalarında katılım toplantıları düzenlenmektedir.

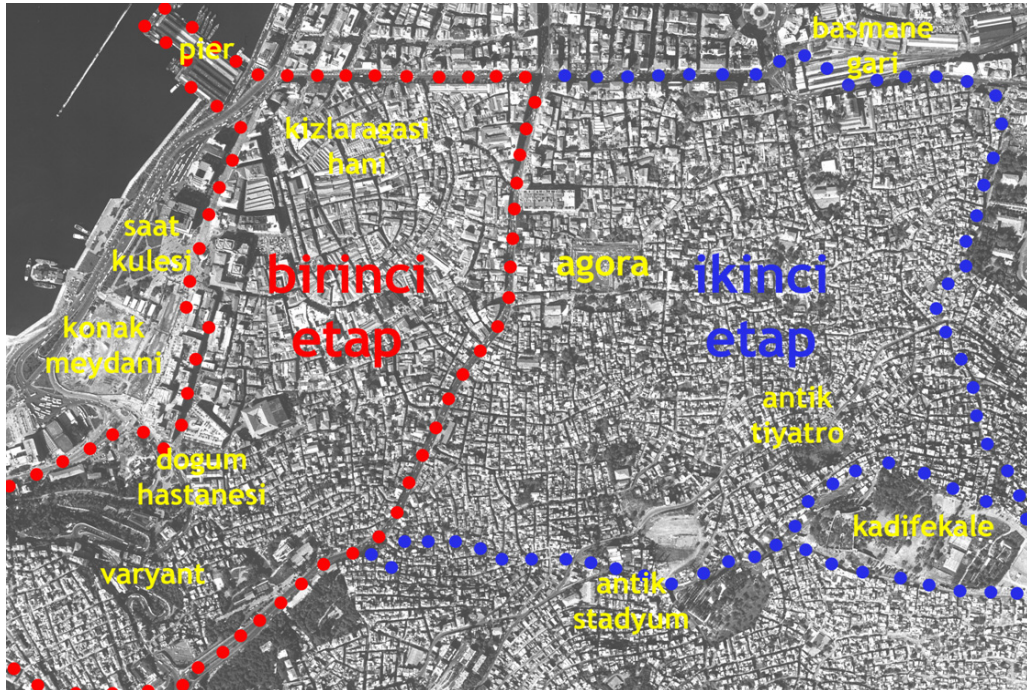
fonksiyonlu bir perakende ticaret alanına dönüştürmüştür. Barındırdığı perakende ticaret ise küçük mekânlara yerleşmiş ve parçalı mülkiyet dokusu üzerinde yer almıştır. İhtisaslaşma zaman içinde kaybolmuş ve farklı kullanımlar yan yana yer almaya başlamıştır. Bina ve arsa değerleri arasındaki çelişki bir yandan tarihi yapıların yıkılarak çok katlı olarak yenilenmeleri sürecini tetiklerken, diğer yandan da mülk sahipliği konusundaki problemler ve benzeri nedenlerle bu dönüşümü yaşayamayan yapıların çoğu atıl durumda kalmıştır (Kılıç & Aydoğan, 2006). Diğer yandan özellikle kent çeperlerinde ortaya çıkan büyük marketler, plazalar ve ticaret merkezleri kent merkezindeki perakende ticaretin niteliğinde ve kullanım biçiminde farklılaşmalara yol açmıştır (DEU, 1999a). Böylece Kemeraltı fiziki, çevresel, işlevsel ve ekonomik anlamda eskime sürecine girmiş ve içerisinde birçok önemli sorunu barındırır hale gelmiştir (Göksu, 1989) (Foto 1).

Kaybolan bu tarihi değerlerin korunması ve sürekliliğinin sağlanması hedefi, bölgeyi son derece olumsuz etkileyen diğer sosyoekonomik ve mekânsal sorunlara çözüm üretme kaygısı ile birleşince uygulamadaki planın revize edilmesi gerektiği konusunda tereddüt kalmamıştır. O

dönemde uygulaması devam eden 1984 onaylı planın doku üzerindeki olumsuz etkilerinin görülmeye başlanması da süreci hızlandırmıştır. Bu planın yarattığı başlıca olumsuz etkiler:

- Tarihi dokunun içinde yapılan çok katlı ve blok yapılar (Foto 2),
- Dokunun içinde yer alan, taşıt trafiği yaratan ve doku bütünlüğünü bozan katlı otoparklar,
- Taşıt kullanımı için çeşitli yolların genişletilmesi ve kat sayılarının artırılması,
- Çeşitli nedenlerle 100'ün üzerinde tescilli tarihi yapının yıkımı,
- Dokunun tescilli ve uyumlu yapılar ile bir bütün olarak tanımlanıp korunmaması, olarak sayılabilir.

İlgili koruma kurullarınca bu nitelikleri nedeniyle, onayından üç yıl sonra (1987 yılında) “uygulanmasının durdurulması” istenmesine rağmen, ancak aradan çok uzun bir süre geçtikten sonra (1999 yılında) yeni bir planın hazırlanması gündeme gelmiştir.

Şekil 1: Kemeraltı Koruma İmar Planı Bölgeleri
Figure 1: Kemeraltı Conservation Plan Zones

Foto 1: Kemeraltı’ndaki yok olma tehlikesindeki tarihi yapı örnekleri
Photo 1: Ruinous historical building samples in Kemeraltı

Kemeraltı Koruma Projesi’nin Genel Nitelikleri

Kemeraltı, İzmir’in tarihi kent merkezi olarak bin yıllara dayanan kültürel birikimini geleneksel dokusu, yapı özellikleri ve içinde barındırdığı yüzlerce farklı fonksiyonla sürdürmektedir. Böyle özellikli bir bölgenin korunmasının çok farklı araçları gerektireceği de planlama çalışmasının başından itibaren göz önünde bulundurulmuştur.

Kemeraltı bölgesi koruma amaçlı imar planı hazırlık süreci, herhangi bir tarihi kent dokusu gibi düşünülmemiş, koruma planları için yapılan analizlerin yanısıra, alanın özgünlüğü ve sahip olduğu problemlerin acil müdahaleler gerektiriyor olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle plan hazırlaması ve uygulanması süreçleri için bu bölgenin özelliklerine göre şekillendirilmiş bir vizyon geliştirilmesi hedeflenmiştir. Fiziksel korumanın ancak toplumsal bir içerik kazanması ile gerçekleşebileceği düşünülerek, bu müdahaleler sosyoekonomik boyutları ile değerlendirilmiştir (Sönmez, 2001). Plan hazırlanması işinin herhangi bir planlama bürosu yerine bir üniversiteye verilmesinin altında da bu tip bir beklenti yattığı

düşünülerek, plan sürecinin teknik kısmı kadar kapsamlı bir düşünsel süreç kurgulanmıştır.

Bu düşünsel sürecin en önemli çıkarımları aşağıda özetlenmektedir.

- **Halk katılımı:** Halkın içinde yer almadığı bir plan ve uygulama süreci ile bu büyüklükte bir müdahalenin başarı ile gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı çalışmanın başında kabul edilmiştir. Planın uygulamasına verilen önem nedeniyle, uygulayıcılar olarak görülen esnaf ve yerel yönetimin görüş ve taleplerini, plan hazırlanma sürecine dâhil edecek araçlar yaratılmaya çalışılmıştır. Halkın kararlara katılımını sağlamak ve çeşitli beklentilerdeki yerel güçleri tarihi dokunun korunmasına yönelik adımlar atacak şekilde harekete geçirmek için çaba gösterilmiştir.
- **Planlama Dışı Araçlarla Korumanın Teşviki:** Böyle büyük bir tarihi dokuyu ve içindeki binlerce tarihi ve arkeolojik unsuru korumanın sadece sınır ve yasaklar getirilerek sağlanamayacağı görüşü

benimsenmiştir. Yasal mevzuatın elverdiği ölçüde yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteği alınarak tarihi yapıların korunmasını teşvik edecek çeşitli araçlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin tarihi yapılardan vergi ve harçların alınmaması, bazı fonksiyonlarda bu yapılara ayrıcalık tanınması gibi tarihi yapıların korunmasını ekonomik yönde teşvik eden araçlar geliştirilmeye çalışılmıştır.

- **Yeniden Canlandırma Yönünde Motivasyonun Sağlanması:** Koruma alanlarında tescil kararları ve kat sınırlamaları nedeni ile mülk sahiplerinin mutlaka mağdur olacakları yönünde toplumda varolan yanlış kanaatin kırılması ve korumaya yönelik bir motivasyonun

sağlanmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Ancak koruma planının gerektirdiği detaylı analizlerin kısa bir sürede tamamlanamayacağını biliniyor olması nedeniyle, daha plan sırasında küçük uygulamalarla esnaf ve kullanıcıların plan doğrultusunda yapılacak uygulamaların olumlu getirilerini görmeleri sağlayacak alt projeler hazırlanmıştır. Hemen uygulanabilecek ölçekteki bu projelerle, koruma amaçlı düzenlemelerin aynı zamanda mülk sahiplerini olumlu etkileyebileceği de gösterilerek plan sürecine inancın artırılmasına çalışılmıştır (Foto 3).

Foto 2: Sit alanı içindeki aykırı bir yeni yapı
Photo 2: A discordant new building sample in conservation area

Foto 3: Alipaşa Şadırvanı ve Meydanında yapılan kentsel tasarım projesinin uygulaması
Photo 3: Application of Alipasha Fountain and Square urban design project

Kemeraltı'nı Korumaya Yönelik Temel Hedefler

Kemeraltı İzmir'in elinde kalmış olan ender tarihi değerlerdendir. Ancak içinde bulunduğu durum objektif olarak değerlendirildiğinde, bölgenin oldukça sancılı bir bozulma evresi geçirdiği ve özgün tarihi unsurların yanısıra birçok aykırı bileşeni de barındırdığı görülmektedir. Bu nedenle projeye salt koruma amaçlı imar planı çerçevesinde yaklaşmak yerine, ülkemizde pek fazla örneğini göremediğimiz, ancak yurtdışında uygulaması da tamamlanmış birçok örneği bulunan “yeniden canlandırma” perspektifi (Tiesdell, 1998) benimsenmiştir. Dolayısıyla hedef bugünkü yapıyı korumak değil, özgün yapıyı yeniden canlandıracak bir süreci başlatmak olmuştur.

Aynı doğrultuda geniş kapsamlı, uzun soluklu bu sürecin açıkça ilan edilmesi ve bu proje içinde yer alacak tüm tarafların sorumlulukları konusunda bir bilincin oluşturulmasına yönelik ön çalışmaların yapılması da amaçlanmıştır. Böyle bir planlama modelinde, İzmir'de konuya ilişkin tüm tarafların, yeni bir örgütlenme anlayışı içerisinde görev almaları gerekecektir.

Kemeraltı'nda bir sağlıklılaştırma sürecini başlatacak gücün, klasik kentsel dönüşüm modellerinde olduğu gibi, mevcut imar planının sağlamış olduğu kat adetlerinin ve yapılaşma

haklarının artırılması ile elde edilemeyeceği kanaatine varılmıştır (Aydoğan, 2001). Çünkü tarihi değeri olmayan yapılarda bile olsa bölgede yık-yap sürecinin işlemeye başlaması, hem doku bütünlüğünü bozarak ve tarihi değeri olan yapılar üzerinde bir rant baskısı yaratacak, hem de koruma çalışmalarını son derece olumsuz etkileyecektir. Yapılaşma yönünde baskı yaratmadan korumanın sağlanabilmesi, tarihi çevreye ve dolayısıyla tarihi yapılara daha yüksek ekonomik getirileri olan kullanımların yüklenebilmesi ile mümkündür. “Tarihi turistik çevre ile uyum içinde olan, tarihi dokuyu zenginleştiren ve mevcut diğer ticari faaliyetlerle ilişkilendirilmiş bir fonksiyonel dönüşüm” sağlanmalıdır (DEÜ, 1999b). Bunu amaçla potansiyel ticari / turistik / kültürel taleplerin harekete geçirilmesi ve doğru yönlendirilmesi gerekecektir.

Geleceğe Yönelik Vizyon: Yeniden Canlandırma

“Koruma Amaçlı İmar Planı” – “Geleneksel Kent Merkezinin Yeniden Canlandırılması” projesinin temel vizyonu mekânsal korumayı sağlayacak kaynağı yaratmak, bu amaçla da öncelikli olarak bölgeyi ekonomik anlamada yeniden canlandırmaktır. Bu doğrultuda, tarihi merkez ve çevresi için yeni bir imaj oluşturmak, kent merkezini yerli ve yabancı kullanıcılar/ziyaretçiler için çekici hale getirmek ve bu yaya hareketliliğini

ekonomik canlılığı sağlayıcı bir potansiyel olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Plan geleneksel olarak üretilen “Koruma Amaçlı İmar Planı” yaklaşımı ve tekniğinden farklı olarak, “yeniden canlandırma” politika ve stratejilerini benimseyerek merkezin fiziksel-ekonomik-sosyal anlamda çöküşünü tersine çevirmeye yönelmiştir. Bu yaklaşımla arzulanan dönüşüm sağlanırken, aynı zamanda geçmişin bugün ve gelecekle olan bağlarının yeniden kurulmasına da çalışılmıştır.

İzmir’in Geleneksel Ticaret Merkezine ve onu çevreleyen Kentsel Sit Alanı’na yönelik benimsenen yaklaşım ticaret ve turizm sektörüne dayalı bir canlandırma ve merkezi yaşatma politikasının uygulamaya konmasıdır. Tarihi mirasın korunup geliştirilmesi ve geçmişin kimi dikkate değer karakteristiklerinin belirginleştirilmesi ile beraber yerel anlamda otantik ve çekici bir imajın yaratılması söz konusudur. Kentin tarihi ve kültürel mirasının önemli bir parçası olan alanın, başarılı biçimde planlanması ve yönetiminin sağlanması kaçınılmaz görülmektedir.

Böyle bir hedefi gerçekleştirmek için sistematik bir planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Temelde yedi aşamadan oluşan ve her biri kendi içerisinde genel politikaları içeren plan yaklaşımı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Alana yönelik ortak bir vizyon geliştirmek. Bu kapsamda alanın mevcut durumunu, problemleri ve potansiyelleri ortaya koyan detaylı analizler yapmak (tahminler, politikalar ve stratejiler geliştirmek üzere),
- Alanın korunması ve yeniden canlandırılması yönünde yerel yönetim, mülk sahipleri/kiracılar arasında ortak görüş birliğine varılmasını ve çeşitli yollarla halkın katılımını sağlamak,
- Alanın tarihi geçmişinin yanında, sınırlarını, potansiyellerini ve yöre halkının ve ziyaretçilerin ihtiyaç ve taleplerini dikkate alan alternatif şemalar geliştirmek,
- Halkı, çalışmanın belirli aşamalarında (proje etaplarında) bilgilendirmek, çatışan yaklaşımların tartışıldığı ortamların

yaratılmasına dönük organizasyonlar yapmak,

- Arazi kullanım çatışmalarının çözümüne yönelik uzlaştırıcı kararlar üretmek, gönüllü kuruluşları, odaları ve dernekleri devreye sokmak,
- Alana ilişkin ekonomik, fiziksel, sosyal ve kültürel anlamdaki hedefleri gerçekleştirmeye yönelik en uygun şemayı belirlemek,
- Kamu sektörünün yatırım yapmada öncü rolü oynayacağı ve böylece özel sektör için uygun ve çekici atmosferi sağlayacağı bir bakış açısı geliştirmek. (Taner ve diğerleri, 2002)
- Bu çalışmalar sonucu planın vizyonu (zaman içinde değişmeyecek temel hedefleri) aşağıdaki gibi özetlenebilir:
- Bölgenin geçmişten bugüne uzanan kültürel birikiminin geleceğe aktarılması, kültürel sürekliliğin sağlanması,
- Bölgeye özel bir örgütlenme ile planlama faaliyetinin sürekliliğinin sağlanması,
- Bölgenin ticaret/kültürel turizme bağlı olarak ekonomik olarak güçlenmesi ile bu ekonomik güçlenmenin değerlerinden biri olarak mekânın korunması,
- Tarihi niteliklere sahip yapıların daha değerli olduğu algısının toplumda geliştirilmesi ve bu değerlerin ekonomik boyuta yansımaları ile korumanın kendiliğinden sağlanması
- Planlamaya ilişkin devam eden aşamalarda, uygulamalarda ve koruma çabasında halkın katılım ve desteğinin sağlanması

Ana hedefleri belirleyen bu genel çerçeve düzenlenen katılım toplantılarında farklı aktörlerin görüşlerinin de dikkate alınması ile geliştirilmiş ve çok sayıda alt hedefle desteklenmiştir. Ancak süreklilik içeren bu hedefler, gelecekte de geliştirilmeye ve desteklenmeye açıktır.

Yeniden Canlandırma Vizyonunu Harekete Geçirecek Araçlar

Geliştirilen vizyonun gereği olarak planlama süreci uygulama sürecinden bağımsız olarak düşünülmemiş ve sürekliliği olan bütünlük bir sistem tarif edilmeye çalışılmıştır. Yapılan plan bir son nokta olarak değil, aksine bir başlangıç noktası olarak görülmüş ve tüm tarafların sürece dâhil edilmesi ile geleceğe ilişkin bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Plan hedeflerinin gerçekleştirilmesi için planın tamamlanmasını takiben bazı girişimlerin ve alt projelerin geliştirilmesi planlanmıştır. Kısa sürede tamamlanması mümkün olmayan ancak aşamalı olarak gerçekleştiği takdirde planla geliştirilen vizyonu hayata geçirecek (plan raporunda da yer alan) bu projelerden bazıları şöyle özetlenebilir:

a. Örgütlenme: Bölgeye özel kamu ve özel sektör ortaklarını (Konak Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi, bölgede hizmet üreten diğer kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri, özel şirketler ve şahıslar) içeren bir geliştirme şirketi ya da biriminin kurulması (KGB: Kemeraltı Geliştirme Birliği, KEVAK: Kemeraltı Vakfı) yönündeki öneriler ve bu önerilerin nasıl hayata geçirilebileceğine ilişkin ön çalışmalar plan raporunda yer almıştır. Böyle bir örgütlenmenin varlığı önerilen çok sayıda alt projenin gerçekleştirilmesinin yanı sıra, planın sürekliliğinin sağlanması, bölgenin korunması ve canlandırılması çabalarına kaynak yaratılması, sosyal problemlere çözüm üretilmesi ve bütün bunlar yapılırken de kurumlar arası koordinasyonun sağlanabilmesi açısından önemlidir. Bu amaçla planlama süreci devam ederken Kemeraltı Esnaf Derneği adı ile bir örgütlenme denemesi de yapılmıştır. Bu dernek çeşitli değişimler geçirse de halen varlığını sürdürmektedir. Geliştirilmeye açık olarak sunulan bu öneri Kemeraltı'nın yeniden canlandırılması projesinin bir parçası olarak hala önem taşımaktadır.

b. Kemeraltı Projesinin Ulusal ve Uluslararası Boyut Kazanması: Alanın tanıtımının sağlanması ile turistik talebin geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası kaynakların çekilmesi; bu sayede yerel düzeyde olumlu psikolojik etki yaratılarak yerel

kaynakların harekete geçirilmesi, güven yaratılması ve uygulama için güç birliğinin pekiştirilmesi amacıyla projenin ulusal ve uluslar arası boyuta da taşınması gerekliliğine inanılmıştır.

Bu kapsamda:

- Gündem 21 aracılığı ile Birleşmiş Milletlere ulaşılarak “Kemeraltı Projesine Halkın Katılımı” faaliyetlerine finansman ve örgütlenmenin sağlanması,
- Kemeraltı'nın UNESCO Dünya Kültürü Mirası listesine alınması konularında öneriler geliştirilmiş ve bazı girişimler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu tür girişimlerin sürekliliğinin sağlanması, ancak yukarıda bahsedilen örgütlenmenin var olması ile mümkün olacaktır.

c. Halk Katılımının Uygulama Sürecine Entegrasyonu: Daha önce de bahsedildiği gibi plan sürecine halkın katılımını sağlamaya yönelik önemli bir çaba sarf edilmiştir. Burada yapılmak istenen, yönetimin yerleşmesini ve toplumun demokratikleşmesini savunan bir üst kurgunun bu plana yansıtılması değildir. Katılım ile daha demokratik bir planlama sürecinin işletilmesi bir yan fayda olarak oluşsa da, gerçekte amaçlanan korumanın sağlanabilmesi için bir toplumsal güç birliği oluşturmaktır. Kamu kurumlarınca korumaya büyük kaynakların ayrılmadığı bir yapıda, gerçekçi ve uygulamaya dönük bir planın ancak toplumsal mutabakat ile yapılabileceği, halkın söz sahibi olduğu kararların uygulamalarına yönelik olarak da katkı ve destek sağlayacağı düşünülmüştür. Bunun için öncelikle bölgenin ekonomik gücünü arttırmak, bölgeye daha fazla gelir getiren kullanımları çekerek, yaşayan grupları tarihi yapıların bakımları için gerekli masrafları karşılayabilecek seviyeye çıkarmak hedeflenmiştir. Aynı zamanda tarihi dokunun bir bütün olarak yeniden canlandırıldığı bir yapıda tarihi yapıları korumanın, mülk değerini arttıracak bilincini oluşturarak, yenileme ve kat sayısı artırma taleplerinin azaltılması ve korumaya yönelik motivasyonun artırılması da amaçlanmıştır. Bu kurguda halkın katılımının sağlanması hedefi aslında planın uygulamaya geçirilmesi hedefi olarak da algılanabilir.

Sonuç

Bu çalışma ile ifade edilmeye çalışıldığı gibi Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları (klasik plan çalışmalarından farklı olarak) sadece mekânsal biçimlenmeyi belirleyecek sabit ve çizili bir dokümanın üretilmesi faaliyeti olmamıştır. Plan koruma ve yeniden canlandırma faaliyetlerini tanımlayan, dönüşüm sürecinin ilk adımını oluşturan bir belge olarak düşünülmüştür. Bölgeyi belirlenen hedeflere adım adım taşıyacak alt proje ve önerilerle birlikte üretilmiş ve aynı amaçla yapılabilecek yeni alt projelere açık, esnek bir tasarım dili oluşturulmaya çalışılmıştır.

Planın uygulamadaki sonuçlarını görmek için çok erken olmakla birlikte, planın hazırlıkları devam ederken ya da plan onayı sonrasında gelişen bazı umut verici durumlar mevcuttur.

- Ülke ölçeğinde yeni yasal düzenlemelerle korumaya yönelik kaynak yaratma çabaları,

- İzmir kenti içinde, Konak Belediyesi ya da Büyükşehir Belediyesi tarafından bölgeye yoğunlaşan alt ölçekli uygulama projeleri,
- İzmir Ticaret Odası'nın Kemeraltı Bölgesini UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aldirmek üzere girişimler başlatması, (İTO, 2006)
- Kemeraltı Esnaf Derneği'nin yeniden kurulması, Kemeraltı Girişim Grubu'nun faaliyetleri,
- Devam eden Kemeraltı İkinci Etap Koruma İmar Planı çalışmaları (katılım toplantıları) bu gelişmelerden ilk akla gelenleridir.

Bu eğilimin güçlenerek devam etmesi, zaman içinde daha kurumsallaşmış bir yapıya kavuşması ve tarihi dokunun sadece bölgede mülkü olan insanların değil, İzmirliyim diyen herkesin kimliğinin bir parçası olarak sahiplendiği bir alan haline gelmesi ile plan temel hedeflerine ulaşmış olacaktır.

REFERANSLAR

- Aydoğan, M., 2001. 'Tarihi Kent Merkezlerindeki Çok Katlı Yapılar', *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, **4**, 178-188.
- D.E.Ü., Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1999. *İzmir Kemeraltı Perakende Ticaret Araştırması*, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Temmuz-1999, İzmir.
- D.E.Ü., Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1999. *İzmir Kent Merkezinde Toptan Ticaret Sektörünün Dünü, Bugünü ve Geleceği*, İzmir Ticaret Odası, İzmir.
- Göksu, E., 1989. 'Kent Merkezlerinde Yeralan Yapılara İlişkin Yenileme Kararlarının Ekonomik Analizi, İzmir Kemeraltı Kent Merkezi', *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ecemiş, Kılıç, S., 2004. 'Şehirselleşmenin Mekansal Boyutta Dağılımı ve Kademelenmenin Ortaya Çıkardığı Kentsel Gruplaşmanın Analizi', *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ecemiş Kılıç, S., 2006. 'Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Vizyonu', *Geçmişten Geleceğe Kemeraltı Sempozyumu (14-15 Ekim 2006)*, (Yayınlanmamış Bildiri), İzmir.
- Işık, O., 1994. 'Değişen Toplum/Mekan Kavrayışları: Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması', *Toplum ve Bilim*, **64-65**, 7-36.
- Kılıç, S., Aydoğan, M., 2006. 'Tarihi Kent Merkezlerinin Kültür Turizmi Potansiyellerinin Koruma Amaçlı Kullanımı Kemeraltı (İzmir) Çarşısı Örneği', *Turizm ve Mimarlık Sempozyumu*, Antalya Mimarlar Odası Yayını, Antalya.

- Sönmez, İ., 2001. ‘Değişen ve Dönüşen Kemeraltı’nda Korumanın Kapsamı Üzerine Öneriler’, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, 4, 92-98.
- Ülker, N., 1994. *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi-I, Ticaret Tarihi Araştırmaları*, Akademi Kitapevi, İzmir.
- Taner, T., Ecemiş, S., Aydoğan, M., 2002. *Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu*, DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İzmir.
- Tiesdell, S., Öc, T., Heath, T., 1998. *Revitalizing Historic Urban Quarters*, Bodmin, Cornwall, England: Great Britain by MPG Boks.
- Thorns, D.C., 2004. *Kentlerin Dönüşümü –Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*, Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- Tümertekin, E., Özgüç, N., 2000. *Coğrafya, Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*, Çantay Kitapevi, İstanbul